

מחקר יסודי בנושא קווי מדיניות היהדות התורתית

1. א. מבוא..... 1
1. ב. הצורך..... 1
2. ג. מטרת ואסטרטגיה מחקרית..... 2
3. ד. צוות המחקר..... 3
3. ה. תוכנית המחקר ולוח זמנים..... 3
3. ו. הצעת תקציב..... 3
4. נספח א'..... 4
5. נספח ב'..... 5

א. מבוא

המרכז התורני לחקר שאלות הזמן ע"ש הרב לורד עמנואל יעקובוביץ זצ"ל, מיסודה של עמותת 'עורה כבודי', נערך למחקר יסודי ומקיף, תחת הכותרת:

"המדיניות הכלל-ישראלית של היהדות התורתית: בחינה מהודשת"

יוזמה זו, חסרת-התקדים ביהדות התורתית, נשענת על שורה ארוכה של מעורבויות עמוקות בפורומים של הידברות אקדמית ומנהיגותית. ביניהם:

- פרוייקט 'שיח בין עולמות' (פרוייקט משותף לעורה כבודי ולמכון ון ליר בירושלים);
- הוועדה ליחסי דתיים וחילוניים בראשות השופט שמגר במכון הישראלי לדמוקרטיה;
- הוועדה ליחסי דתיים וחילוניים בראשות ישראל הראל במרכז יצחק רבין לחקר ישראל;
- פורום 'הסכמה לאומית';
- 'מועצת יח"ד – ליחסי חרדים, דתיים וחילוניים' שליד בית נשיא המדינה;
- לאחרונה, תחילתו של שיח עם המכון הישראלי לדמוקרטיה בענין 'חוקה בהסכמה'.

כל נסיונות ההידברות הללו מחזקים את המחשבה שמא טיפול שורשי בקונפליקט הדתי-חילוני בעם ישראל גם חייב וגם יכול לכלול חשיבה מעמיקה חדשה מצד היהדות התורתית לגבי קווי מדיניותה, בכל הקשור להנהגה הכללית של כלל-ישראל בכלל ושל מדינת ישראל בפרט, ובמיוחד בשאלות של דת-ומדינה. המחשבה שבפרק הנוכחי יתכן שאותן הדרכים שנקבעו בימי קום המדינה כבר יוצא שכון בהפסדן, מנקרת במחשבתם של בני-תורה רבים, כולל תלמידי חכמים מובהקים הנמנים על המנהיגות החרדית – והיא זקוקה בדחיפות לבדיקה רחבה ושיטתית.

המרכז התורני לחקר שאלות הזמן מאמין ששינויים הסדריים מקיפים אשר יביאו שינוי-לטובה לא רק באקלים האנושי אלא גם במהות היחסים בעמנו הם אפשריים, והם צו-השעה. השינוי עשוי לכלול חיזוק מעמד התורה בישראל יחד עם הפסקת ה"כפייה הדתית", וזאת בדרכים שכל הכנים בעם יקדמו בברכה. אך המרכז רואה במחקר המקיף המוצע בזה כלי בסיסי חיוני ותנאי מוקדם לקידום שינוי אמיתי כלשהו בסוגיה כלשהי מהקונפליקט.

ב. הצורך

הכל מודעים ל"שסע הדתי-חילוני" שמעמיק והולך במדינת ישראל ובעולם היהודי, תוך שחיקת ה"סטטוס קוו" בענייני דת ומדינה, הגברת הדמוניזציה התקשורתית וגילויי שנאה שנושקים לאלומות. ככל שכוחו המספרי של המחנה הדתי עולה והשפעתו מתרחבת, כך מחריף המאבק הכוחני בינו לבין האליטות החילוניות, כפי שבא לידי ביטוי, בראש ובראשונה, ב"משבר האימון" עם בית המשפט העליון. מפעם לפעם מתפרץ המתח לכדי פרשייה סוערת – ואחריתו של מצב זה מי ישורנה. לא זו בלבד שהדברים מציבים מחסומים קשים בפני השפעות רוחניות יהודיות-שורשיות שהמוני יהודים צמאים להן צימאון גדול, קשה ומתסכל; הם גם מאיימים קשות על שלום כל המחנות, על חוסנו הפנימי ועל אחדותו הבסיסית ביותר של העם, ועל עצם כושר ההישרדות כיהודים של המונים מבית ישראל.

בשנים האחרונות נוסחו שורה של הצעות להסדרים חדשים בענייני דת ומדינה במדינת ישראל (ראה **נספח א'**) – למן הצעות אישיות ואמנת "הקיבוץ הדתי" בשנת תשמ"ה (1985) ועד ל"מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומרי מצוות וחופשיים

בישראל" שהוכן ע"י פרופסור רות גביזון והרב יעקב מדין במסגרת מכון שלום הרטמן ומרכז יצחק רבין בשנת תשס"א (2001). גם ההיערכות הנוכחית במכון הישראלי לדמוקרטיה לניסוח "חוקה בהסכמה" מצטרפת לניסיונות אלו.

אמנם, עד הנה לא שותפה המנהיגות החרדית במאמצים הללו. ומאחר שמנהיגות זו דווקא היא הכוח המוביל העיקרי בצד הדתי של "השסע" – והיא מתנגדת התנגדות עקרונית עמוקה לעצם סוג הרעיונות שהועלו – הרי שאין כל סיכוי שכל אותם הרעיונות, כשלעצמם, יתקבלו ויועילו לרפא את השבר הגדול. ואכן, במגעים הרחבים שקיימנו ושאלנו מקיימים בנושאים אלה (כולל עם יוזמי ה"חוקה בהסכמה" הנזכרת) התברר שהרוב המכריע של העוסקים בדברים אלה מההיבט העיוני הבינו, או השתכנעו, שהרחבת ההידברות לכלול את החרדים – ודווקא כאלה הקרובים אל גדולי התורה המרכזיים – היא חיונית לגמרי (ראה **נספח ב'**).

אולם, מה תהייה העמדות החרדיות בהידברות זו?

דרכה של תורה היא שהעניינים נושאות דווקא לגדולי תורה הניצבים בראש הציבור לקבלת ההכרעות בנושאים עקרוניים ואסטרטגיים הנוגעים לחיי התורה של הכלל. אולם, יש צורך מובהק בעריכת הערכת-מצב מקיפה ובחינת-הדרך נוקבת ומעמיקה מתוך המחנה החרדי פנימה, כדי להציג את האפשרויות המעשיות לפני גדולי התורה. לשם כך בא המחקר הנוכחי.

המחקר המוצע בזה מבוסס מראש על תפיסת יסוד האומרת שליבון הסוגיות כראוי יוביל בודאי למסקנות אופרטיביות בונות, מרחיקות-לכת וראויות להציע לפני גדולי התורה מכאן ולפני המנהיגויות השולטות מכאן, **מפני שההשקפה התורתית עצמה מחייבת להגיע למסקנות כאלו**. שכן, מכלל מחוייבותה העליונה לקיום התורה בישראל בטהרתה וללא פשרות, מחוייבת היא ההשקפה החרדית האותנטית מחוייבות עקרונית גדולה גם לשמירת האחדות הבסיסית והזהות היהודית של כל בית ישראל.

ג. מטרת ואסטרטגיה מחקרית

המטרה הכללית של המחקר היא:

לבחון ולבסס רעיונות חדשים לגבי ניהול המעורבות התורתית בהנהגה הכללית של מדינת ישראל בפרט ושל העולם היהודי בכלל, לאור הנסיבות המתחדשות, כך שהיא תוכל לקדם בדרכים יעילות-יותר את המשימה הכפולה: של קיום ושגשוג התורה בישראל ושל שמירת אחדות כל העם וזהותו היהודית.
המחקר יבדוק ביסודיות אם ניתן לבסס בעת הזאת ע"פ דרכה של תורה דוקטרינה פרגמטית חדשה של אי-ניצול מערכות המדינה לכפיית אורחות חיים על אוכלוסיות המסרבות להם; ואם כן, כיצד תוכל דוקטרינה כזו להתבטא בהסדרת חיי המדינה ובהגדרת הסמכויות של מוסדות המדינה באופן שתימנע כל כפייה, הן הדתית והן החילונית.

ספציפית, המחקר נועד לכלול:

1. **איסוף וניתוח המידע הרלוונטי** – לגבי יחסי חרדים, דתיים ולא-דתיים בהווה; לגבי השפעות החוקים הדתיים ומימדי הפירצות ביישום; לגבי תהליכים רוחניים וחברתיים העוברים על עמנו; השוואת הכנסות המדינה מהציבורים השונים עם הוצאותיה על הצריכה החינוכית והתרבותית המיוחדת שלהם; ועוד.
2. **בחינת השלכות ארוכות-טווח** של אופציות שונות בהתנהגות החרדית – לגבי תהליכים פנימיים בעם ישראל ולגבי היחסים עם אומות העולם.
3. **בירור סוגיות תורניות**, ובמיוחד הלכתיות – לגבי חובת השמירה על אחדות כל העם היהודי, על קיומו ושלומו הפיסי ועל עצם זהותו היהודית; לגבי מעמדה של מדינת ישראל בערכי התורה; לגבי אופציות שונות בענין התחיקה הדתית; לגבי היחס לאינם-יהודים; לגבי מדת כפיפותנו המחוייבת ע"פ התורה בפני עקרונות המשפט הבינלאומי; ועוד.
4. **הצעת מצע חדש** של קווי מדיניות תורתית – או מספר חלופות אפשריות.
5. **בחינת ההצעות והנמוקים** עם מבחר רחב של בני תורה ואנשי מחשבה תורניים, והבאתם לפני גדולי התורה – תוך כדי בחינת תגובותיהם של אנשי אקדמיה ואסטרטגים ממחנות אחרים בעמנו.
6. **סיכומים** לאור התגובות מהני"ל, עריכה סופית והוצאה לאור.

ד. צוות המחקר

המחקר יבוצע על ידי הצוות דלהלן:

- חוקר ראשי - הרב שמואל יעקובוביץ, ראש המרכז התורני לחקר שאלות הזמן וחבר נשיאות 'מועצת יח"ד' שליד בית הנשיא.
- חוקר ראשי - הרב יחזקאל שרגא וינפלד, ראש ישיבת לב-אברהם בירושלים וחבר פרויקט 'שיח בין עולמות'.
- חוקרים מסייעים - 4-5 חוקרים, ביניהם מומחים במשפטים, בסטטיסטיקה ובכלכלה.
- קבוצת ביקורת רחבה.
- ניהול אדמיניסטרטיבי - ניסן לברון, מנהל המרכז התורני לחקר שאלות הזמן.
- תשתית אדמיניסטרטיבית - משרדי המרכז התורני לחקר שאלות הזמן.

ה. תוכנית המחקר ולוח זמנים

המחקר ייערך במשך שנה וחצי עד שנתיים:

- 3 עד 6 חדשים – לבחירת הצוות, גיוס חברי קבוצת הבקורת ושרטוט מדוייק של פרקי המחקר;
- 6 חדשים עד שנה – לגוף המחקר;
- 6 חדשים – לבחינת התוצאות עם אחרים ועם גדולי התורה, ולעריכה סופית והוצאה לאור.

ו. הצעת תקציב

העלות הכוללת של המחקר כולו, כולל עריכה סופית והוצאה לאור היא \$150,000

להלן פירוט העלות לפי סעיפי משנה (בכל מקום שמצויין "עלות חלקית" הכוונה שהסכום הנדרש הנוסף ימומן על ידי המרכז התורני או על ידי גוף התנדבותי אחר):

עלות ב-\$	חישוב	סעיף
30000	\$1250 X 24 חודשים	חוקר ראשי (עלות חלקית)*
30000	\$1250 X 24 חודשים	חוקר ראשי (עלות חלקית)
44800	4 משרות X \$700 X 16 חודשים	חוקרים מסייעים (עלות חלקית)
12000		מומחים חיצוניים (עלות חלקית)
12000	\$500 X 24 חודשים	מנהל אדמיניסטרטיבי (עלות חלקית)
9600	\$400 X 24 חודשים	הוצאות משרדיות
7200	\$300 X 24 חודשים	שכירות מבנה (עלות חלקית)
1400		מחשוב ותוכנה (עלות חלקית)
3000		הוצאה לאור ופרסום ממצאי ומסקנות המחקר
150,000		סה"כ

ניסיונות לנסח "אמנה חברתית חדשה" בענייני דת ומדינה

סוף שנות ה-70	יוזמות אישיות על ידי אלוף הר אבן, חנן פורת, הרב ישראל רוזן ואחרים
1985	אמנת הקיבוץ הדתי
ראשית שנות ה-90	נייר גביזון – בן-נון
1997	אמנת ביילין – לובצקי – מימד
2000	אמנת התנועות הקיבוציות
2000	הצעת חוק לנגנטל
2001	מסמך גביזון - מידן

בס"ד, כט בניסן תשס"א
22 באפריל 2001

מכובדינו,

בעקבות ישיבת ועדת ההיגוי האחרונה, שבה נדונו כיווני המהלך שאנו מטפחים בתמיכת ובמסגרת מרכז רבין, אנו מתכבדים להציע ניסוח העקרונות שעליהם הסכימו חברי הועדה רובם ואולי כולם (כולל חברי הנהלת מרכז רבין), כדלהלן:

עקרונות ההידברות בין חרדים, דתיים וחילוניים

1. השסע בין שומרי תורה ומצוות לבין חופשיים על כל זרמיהם במדינת ישראל הוא מן השסעים הגדולים המסכנים את שלום החברה, את קיום המדינה היהודית בפרט ואת שלמות העם היהודי בכלל. יש צורך דחוף **למצוא דרכים לשמור על השלום מבית בתחום זה, לחסן את תודעת העם ולהגביר את אחדותו הבסיסית למרות ההבדלים היסודיים הקיימים בקרבנו.** זוהי משימה לאומית קיומית מדרגה ראשונה.
2. כולנו מחוייבים לשמירה על יהודיותה של המדינה, תוך חיזוק זיקת העם לתורת ישראל – מחד – ולשמירה על שיטת הממשל הדמוקרטי, תוך כפיפות וכבוד לנורמות הבינלאומיות המקובלות – מאידך.
3. יש להעצים את כל האישים והגופים השונים שפועלים במגמות הנ"ל, תוך בניית קואליציה של עשייה למען, ותוך העמקת והאצת המהלכים והגברת תהודתם.
4. יש לפעול בו-זמנית בשני מישורים שיזינו זה את זה: המישור התהליכי של בניית אימון, סולידריות ויחסים חיוביים בין הציבורים השונים, והמישור הפורמאלי של שידוד ההסדרים החוקיים בסוגיות דת ומדינה ויחסי הציבורים.
5. כדי שיהיו מועילים, חייבים הסדרים פורמאליים לקחת בחשבון באופן מלא את כל הציבורים – החרדיים, הדתיים, המסורתיים והליבראליים – שמזדהים עם המגמות האמורות.
6. מסמך "גביון-מדן" נותן ביטוי נוקב ומעמיק לעיקרי המגמות האמורות. אמנם, יש צורך להוסיף ולבחון היטב את קבילותו לגבי חלק מהציבורים שאי אפשר "לוותר" עליהם, ורעיונות אפשריים להרחבתו.

לפי הבנתנו, יש להביא את הניסוח הזה לאישור פורמאלי בישיבת ועדת ההיגוי הבאה.

בכבוד רב,

ד"ר חגי אגמון-שניר

מנכ"ל המרכז הבין-תרבותי לירושלים

מאיר יפה

מנכ"ל "פנים"

להתחדשות יהודית בישראל

הרב שמואל יעקובוביץ

יו"ר "עורה כבודי"

חבר נשיאות 'מועצת יח"ד'

גיא מיוחס

מנכ"ל מרכז רבין

ד"ר ישי אלמוג

מנכ"ל "בסוד שיח"